

DiákKörKép

Tudományos diákköri írások
a néprajz szegedi műhelyéből

Szerkesztette: Simon András

SZÉCHENYI TERV

DiákKörKép

Tudományos diákköri írások a néprajz szegedi
műhelyéből

Szerkesztette:
SIMON ANDRÁS

SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

SZEGED
2013

TARTALOM

Előszó (SIMON ANDRÁS)	7
NAGY BALÁZS: A gyulai németiség térhasználata Németsvároson	9
NAGYILLÉS ANIKÓ: „Harccal virraszták bölcsőnk álmait...” A két világháború közötti hősök tiszteletének bemutatása az 1938-as szentesi Hősök Emlékünnepe példáján	79
SZŰCS BRIGITTA: Zöldág állítása Csíkszentgyörgyön és Csíkbánkfalván	113

NAGYILLÉS ANIKÓ

**„HARCCAL VIRRASZTÁK BÖLCSŐNK
ÁLMAIT...”**

A két világháború közötti hősök tiszteletének bemutatása
az 1938-as szentesi Hősök Emlékünnepe példáján

TARTALOM

Bevezetés	83
Az ünnep születésének előzményei	84
Az ünnepség társadalmi háttere	86
Az irredentizmus	89
A Szent István-év	90
Az ünnepség	91
A Hősök Erdeje	99
Az emlékezet felekezeti helyei	100
Tanulságok	101
Irodalom	104
Abstract	108
Képmelléklet	109

BEVEZETÉS

A két világháború között Európában általános jelenséggé vált a hősök tisztelete.¹ Ennek háttérében a társadalom halállal való kapcsolatának megváltozása állt, vagyis ettől kezdve a halál szélesebb körben vált magánügyből közügyé.² Magyarországon ez a jelenség egy vesztes háborút és egy, a társadalom számára elfogathatatlan békeszerződést (Trianon) követő időszakhoz köthető. Ennek voltak a tárgyi megnyilvánulásai az első világháborús hősi emlékművek, és a kisebb, többnyire felekezeti közösséghez köthető emlékművek, illetve az emléktáblák. Mindezekhez rítusok is társultak, amelyek egyszerre voltak hivatottak kifejezni a közösséghez való tartozást, szabályozták az egyéni emlékezetet és legitimálták a korabeli társadalmi és politikai helyzetet.

Írásomban ennek a jelenségnek a helyi lecsapódását vizsgálom, az 1938-as szentesi ünnepség példáján, amelyet áthatott a Szent István év és az annak csúcspontjaként Budapesten megrendezett 34. Eucharisztikus Világkongresszus iránti lelkesedés. A különleges évforduló következtében a város vezetősége a korábbiaknál nagyobb, látványosabb ünnepséget szervezett. Mi volt az ünnepség menete? Milyen mögöttes tartalma volt a megemlékezésnek? Mi volt a jelentősége? A jelenség értelmezésénél azonban elkerülhetetlen az ünnepség kialakulásának, háttérének, a társadalmi helyzetnek és a fogalmaknak a vázlatos ismertetése.

*A kutatást a Wekerle Sándor Alapkezelő (Pro Renovanda Hungariae "Diákok a tudományért" Szakalapítvány jogutóda) támogatta. Ezúton szeretnék köszönetet mondani konzulensemnek: dr. Glässer Norbertnek, valamint mindazoknak, akik bármi módon segítettek a kutatást.

¹ Gyökerei azonban korábbi időkre visszavezethetők. A „hős” kifejezést a késő középkortól használták, a „hósi halál” kifejezés az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc kapcsán jelent meg.

² Mindezt azért érdemes kihangsúlyozni, mert a paraszti kultúrában azelőtt is a közösség legitimálta az egyén új állapotát (így a halálát is), egy-egy átmeneti rítus formájában.

AZ ÜNNEP SZÜLETÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI

A Hősök ünnepe és általában az állami ünnepek megünneplése viszonylag új a többi ünnephez képest, hiszen nagyjából a 18. századtól követhetőek nyomon, kialakulásuk a polgári nemzetté válással függ össze. Ugyanakkor nagy szerepük van a csoportidentitás kifejezésében.³ Különösen 1870 után, a tömegpolitika jelentkezésével párhuzamosan a politikai vezetők újra fölfedezték az „irracionális” elemek fontosságát a társadalom szövetének erősítésében és a társadalmi rend fenntartásában. Sok gondolkodó támogatta egy új „polgári vallás” kialakítását; a sikeres vezetők igyekeztek az oktatási intézményeket nemzeti tartalommal megtölteni, növelték a nyilvános szertartások számát és tömegével avattak nyilvános emlékműveket. Ez a lendület áterjedt a kisebb és alacsonyabban szerveződő csoportokra is.⁴

Ez a folyamat a 20. században is folytatódott, bár a társadalmi, politikai igényeknek megfelelően át is alakult. Az első világháborús hősök tisztelete már a háború első éveiben elkezdődött, hiszen 1915-től jelentős számú emlékműállítás történt az ország egész területén.

Ez követte az 1917. évi VIII. törvénycikk, amely kimondta, hogy „mindazok, akik a most dúló háborúban a hadrakelt sereg kötelekében híven teljesítették kötelességeiket, a nemzet osztatlan, hálás elismerésére váltak érdemesekké. Őrizze meg a késő utókor hálás kegyelettel azok áldott emlékét, akik életükkel adóztak a veszélyben forgó haza védelmében.” Ugyanez a törvénycikk azt is kimondta, hogy „minden község (város) anyagi erejének megfelelő, méltó emléken örökíti meg mindazoknak nevét, akik lakói közül a most dúló háborúban a hazáért életüket áldozták fel”⁵ A törvény a HEMOB⁶ kezdeményezésére jött létre.

³ Vö. BARNA Gábor 2003. 433.

⁴ Vö. OLICK, Jeffrey K. – ROBBINS, Joyce 1999. 28. Lásd. eredeti környezetében: HOBBSAWM, Eric 1987.

⁵ <http://www.1000ev.hu> (2011. 07.15.)

⁶ Hősök Emlékét Megörökítő Bizottság

Az emlékművek nagy része közadakozásból jött létre. A hősök nevének összegyűjtésénél felhasználták a helyi napilapokat⁷. Szentesen az Ipartestületben kellett jelentkezni, ha valamelyik családnak hősi halottja volt. Fontos azt is megjegyezni, hogy az 1917-es törvényről a szentesi közgyűlés csak 1921. január 21-én döntött, a tényleges megvalósítás azonban 1926-ig késett. Ekkor állapotok meg a Hősök Erdejének létrehozásáról is, amelynek esetében a tényleges munkálatok csak 1932-ben kezdődtek el.

Az emlékműállítás tehát egyszerre volt felülről jövő kezdeményezés és társadalmi igény. Ezzel kapcsolatban L. Juhász Ilona hangsúlyozta, hogy az emlékműállítási törvénynek megerősítő, szabályozó szerepe volt, nem pedig ráerőltető.⁸ A szabályozásra azért is szükség volt, mert a sorozatos emlékjelek állításának következményeként egyre gyakoribbá váltak a visszaélések is. A cégek egymással versenyezve dolgoztak, hiszen innentől kezdve az emlékműállítás nemcsak politikai, hanem üzleti kérdés is lett.⁹ Ennek megelőzésére jött létre a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács által felállított zsűri.

Elkészült egy katalógus is, amely 80 vázlatrajzot tartalmazott, 9 képzőművésztől és építésztől. A katalógus címe: *Isten kardja. Hősök emléke*.¹⁰ Az album tanácsod ad a művészeknek, hogy milyen anyagokból és milyen szimbólumokkal alkossák meg az elesett hősök emlékét.

A szentesi *Hősök Emlékünnepségről* viszonylag kevés forrás maradt fent. A *Csongrád megyei Hírlap* (később *Szentesi Napló*) és a *Csongrád Vármegye* számolnak be részletesebben a történetekről. Az ünnepségről filmfelvételek, térképek, beszámolók, visszaemlékezések nem maradtak fent. A képeslapok között is csak a szoborról készült fotók ma-

⁷ A háborús hősök számba vétele természetesen országos szinten is megtörtént. A Magy. Kir. Közp. Statisztikai Hivatal az 1920. évi népszámláláskor ún. „Házigyűjtő-íven” számításba vette a világháborúban meghaltakat, eltűnteket, hadifogságban lévőket, illetve a „Számológép” 27. rovata is a sebesültekre, rokkantakra és a hadifoglyokra vonatkozott.

⁸ Vö. L. JUHÁSZ Ilona 2010. 17–23.

⁹ Vö. L. JUHÁSZ Ilona 2010. 23.

¹⁰ Vö. L. JUHÁSZ Ilona 2010. 23. Ld. eredeti környezetében: HERCZEG Ferenc – SPIEGEL Ferenc 1916.

radtak meg. A fellobogózott Megyeházáról két fényképre leltem. Az ünnepségről készült beszámolókat, pénzügyi feljegyzéseket a Csongrád Megyei Levéltárban már korábban kiselejtezték, Szentes Város Közgyűlési Jegyzőkönyvében pedig nem tettek említést róla. A rendelkezésre álló források révén az elit diskurzusait vizsgálom és nem a „visszacsatolást”.¹¹

AZ ÜNNEPSÉG TÁRSADALMI HÁTTERE

Az ünnepség bemutatása előtt fontosnak tartom ismertetni azt a hátteret, ahol az ünnepség megvalósult. Nem törekszem részletes helytörténeti áttekintésre, hiszen nem ez a tanulmányom célja.

Szentes Csongrád megye (akkor vármegye) északi részén található mezőváros. Lakosságának nagy része a két világháború között mezőgazdaságból élt. Emellett rendkívül jelentős volt a kubikosság is, amely jellegzetesen alföldi munkásréteg volt. Számuk 1920-ban 3000-re tehető.

A várost 1920. április 30-án román csapatok szálltak meg¹², súlyosbítva az egyébként is nehéz gazdasági helyzetet. A rekvirálás, a világválság és a földügyi reformok sikertelensége következtében Szentes gazdasági helyzete csak az 1930-as évek második felében kezdett rendeződni.¹³ 1937-re stabilizálódott a Petőfi Szálló üzleti forgalma, ennek ellenére „a Horthy-korszakban Szentes vendéglátó- és szállodaipara összességében nem felelt meg a korszerű követelményeknek, a megyeszékhely szerepnek, nem tudta növelni kellő mértékben sem a város anyagi erejét, sem presztízsét.”¹⁴

Szentes vallási összetétele a két világháború között (és ma is) elég sokszínű. A város eredetileg kifejezetten református település

¹¹ A törvényeket az „Ezer év törvényei” nevű honlapról (<http://www.1000ev.hu/>) idéztem. A Magyar Katolikus Lexikont egy-egy kifejezés értelmezéséhez használtam.

¹²A román katonai jelenlét Szentesen 1920. márciusában szűnt meg.

¹³ Vö. OLASZ Lajos 2001. 241. ill. 248. Szentes közigazgatásáról részletesen ld. BALÁZS György 2003. A témát jelen írásomban nem részleteztem.

¹⁴ OLASZ Lajos 2001. 322–324.

volt, azonban 1742 után Harruckern Ferenc katolikus családokat telepített le Szentesre. Ez kezdetben meglehetősen sok konfliktussal járt, különösen azután, hogy 1746-ban rendelet alapján a reformátusoknak át kellett adniuk a templomukat a katolikusoknak¹⁵. A reformátusokon és a katolikusokon kívül megtalálhatóak (voltak) az evangélikusok, zsidók és görögkeletiek is.

A szentesi hősi emlékmű csak 1926-ban készült el, alkotója Pásztor János volt.¹⁶ Az emlékműállítást némileg lelassította az a baleset, amely a felállítás közben történt, melynek során a szobor lezuhant és csaknem szerencsétlenséget okozott.¹⁷ Az ünnepélyes szoborleleplezés 1926. november 7-én volt, amelyen József főherceg és több fontosabb politikai személy is megjelent. Az ünnepségen minden felekezet és egyesület képviselői részt vettek, akik a vendégeket követően a szobornál elhelyezték koszorúikat. Az ünnepséget követően díszebédet adtak a budapesti vendégek tiszteletére.¹⁸

A szobor három főalakból áll: a haldokló katona, a nőalak, karján a gyermekével és egy másik, erőteljes férfialak. (1. kép) Jelentőségéről az ünnepség után megkérdezték a szobrászt. Megfogalmazása szerint „a szobor a magyar tragédiát, de a magyar faj¹⁹ töretlen életerejét jelképezi. (...) Az első hős a magyar jövőért meghaló, a magyar élethalálharcban eleső véreinket ábrázolja. Azokat a testvéreinket, akiket áldozatul követelt a jövő nemzedék jóléte. És mögötte a magyar férfi minket, megmaradtakat jelez, akiknek látnunk kell a gyászt, a halottakat, az értünk elesetteket, akiknek nem szabad elbuknunk, összetörnünk, akiktől mindent, jólétet, munkát, küzdelmet vár a haza

¹⁵ Vö. SIMA László 1914. A katolikusok és a reformátusok városrészenként is elkülönültek egymástól: a katolikusok főként Kiséren és Alsópárton éltek, míg a Felsőpárt döntően református városrész (volt). – vö. SZÚCS Judit 1991.

¹⁶ A szobrász az 1920-as években több világháborús emlékművet is készített. Érdeemes lenne összehasonlítani ezek formai sajátosságait.

¹⁷ Vö. Csongrád Vármegye I. 18. sz. 5.

¹⁸ Vö. Csongrád Vármegye I. 20. sz. 3.; Csongrád Vármegye I. 21. sz. 2.; Csongrád Vármegye I. 23. sz. 2. ill. Csongrád Vármegye I. 25. sz. 3–5.

¹⁹ A „faj” kifejezés általában a nép színönimája volt ebben az időszakban, nem zárható ki azonban a szociáldarwinista értelmezés sem.

és a fejlődés...”²⁰ A szobor emellett „örök felkiáltójel, szomorú, mégis reményt adó, új küzdelmekre bátorító eszménykép (...), örök szimbóluma a magyarság meg-megújuló élet-halál küzdelmének, elbukásainak és feltámadásának.”²¹ Vagyis a hősök szobra az irredenta²² gondolkodásba illeszkedett, legitimálva a Nagy Háborút és a korabeli helyzetet. A katonák hősiessége értelmet adott a háborúnak, megkérdőjelezte, vagy legalábbis ideiglenessé tette a vereséget.²³ Igazán azonban csak a korszak ismeretében értelmezhető, ezért fontos forrás a Pásztor Jánossal készült interjú (is). A mű konkrét tematikája és az általános nemzeti tartalom egymással szoros kapcsolatban álltak, hiszen – ahogyan Sinkó is megjegyzi – az emlékmű „mintegy külső burka az emlékművekben testet öltő „nemzeti identitásnak” (...) a történelem eseményeinek, hőseinek ismerete nélkül nemigen fejthető meg, mit vagy kit is ábrázolnak.”²⁴ Emellett „...vertikálisan a szóhasználat, képileg pedig a szimbólumrendszer ténylegesen eligazít egy adott korszak társadalmának (irányított) közgondolkodása felől. Ebből következik, hogy egy-egy adott történelmi korszak vagy politikai rendszer jellegadó tényezőit saját toposzain, közhelyein, szimbólumaiban keresztül is megismerhetjük. S ha a (politikai) kultúrának ezeket az elemeit megismerjük, az adott időszak közgondolkodásának, közéletének, általános szellemi környezetének megértéséhez is kulcsot kapunk.”²⁵

²⁰ Vö. Csongrád Vármegye I. 26. sz. 2.

²¹ Vö. Csongrád Vármegye I. 26. sz. 2.

²² Ezzel kapcsolatban fontos két fogalmat, az irredentizmust és a revizionizmust elkülöníteni egymástól. Annál is inkább, mert a közhasználatban sokszor szinonimaként használják. Ugyanakkor az „irredentizmus olyan politikai törekvés, mely az idegen uralom alatt álló nemzeti területek megszerzését célozza.” Ezzel szemben a revizionizmust „kifejezetten jogi megközelítés jellemzi, mely egy adott nemzetközi szerződés újratárgyalását kívánja elérni békés eszközökkel, a diplomácia keretein belül.” Lásd. SZOMBATH Tibor 2004. 11.

²³ SZABÓ Miklós 1991. 48.

²⁴ SINKÓ Katalin 1991. 9.

²⁵ ZEIDLER Miklós 2009. 192–193.

AZ IRREDENTIZMUS

„A két világháború közötti irredentizmus a társadalom széles körében érvényesült. Az országvesztésbe való bele nem törődés volt általános jellegzetessége ennek a korszaknak. A trianoni döntést követően hamarosan megjelentek azok a népies képeslapok, egyéb kiadványok és termékek, amelyek az elvesztett területek visszaszerzésére lelkesítettek.”²⁶ – jegyzi meg Limbacher Gábor.

Az első világháború után a közvélemény többsége számára a revízió evidens, sőt életbevágó volt. Az egyik napilap szerint ugyanis „ha csak egy pillanatnyilag is belenyugszunk ebbe a lehetetlen és méltatlan helyzetünkbe, akkor talán az idők végezetéig sem nyílik számunkra lehetőség nagy, szent, igazi életet jelentő céljaink megvalósítására.”²⁷

Ezt erősíti meg Zeidler Miklós megállapítása is: „A magyar társadalmat a két világháború között áthatotta a határok kérdése. Nem volt olyan politikai erő az országban, mely ne helyezett volna hangsúlyt a területi revízió kérdésére. Ugyanakkor a politikai eliten túl az egész magyar társadalmat meghatározta a békeszerződéssel kapcsolatban a kollektív, nemzeti veszteség érzése. Ez azonban inkább csak hangulat volt, mint cselekvés.”²⁸ Ugyanakkor ez a „hangulat” szimbolikus tettekhez is vezetett, mint amilyen például a tanulmányomban vizsgált Hősök emlékünnepe, amely nagyon sok toposzt és továbbgördülő diskurzuselemet tartalmazott. Ennek oka, hogy „a korszak ideológiai, történeti kulcsfogalmait szintén áthatotta a határok kérdése. Zeidler Miklós a köztudat és a közgondolkodás szerves részét képező verbális vagy képi toposzok, közhelyek felől közelít a határok társadalmi és politikai kérdésének kultusz jellegű megnyilvánulásához. Ilyen toposznak tekinti a keresztény, nemzeti, ellenforradalmi vagy irredenta jelzőt.”²⁹ Ezek a toposzok a „politikai rendszer s

²⁶ LIMBACHER Gábor 2002. 60.

²⁷ Csongrádmegyei Hírlap. XIX. 121. sz. 1.

²⁸ ZEIDLER Miklós 2001. 160–161.

²⁹ GLESZER Norbert – Zima András 2009. 37.

részben a korszak öndefiníciói voltak.”³⁰ Ehhez hozzájárult az is, hogy „a XIX-XX. század fordulójára új helyzet alakult ki. (...) A polgárság és a nemesi középosztály társadalmi szövetségében a régi tradíciót tette ideológiája alapjává. E „feudalizált” hazafiasság nem a haladásra, progresszivitásra épült, hanem hagyományápoló, romantizáló volt.”³¹

Természetesen az irredentizmus sem volt egységes, különböző revíziós koncepciók alakultak ki. Az irredentizmussal sem azonosult mindenki egyforma mértékben. Az ünnepeken a források tanúsága szerint több ezren megjelentek. Ennek oka egyrészt a személyes igény lehetett, másrészt az ünnepségek bizonyos szintű normatív jellege volt. A hősök ünnepét a törvényi szabályozás és a források szerint is az az emberi igény hívta életre, hogy az emberek megemlékezzenek elhunyt szeretteikről.

A SZENT ISTVÁN-ÉV

A Szent István-év keretében az egész országban történtek megemlékezések. Többek között vitézavatás, Szent István díj (lóverseny), Ereklés országzászló jubileumi ünnepe, Magyarok Világkongresszusa, székesfehérvári országgyűlés³². Emellett kiemelkedően fontos volt az Aranyvonat országjárása, amely Szentesre is eljutott.³³

A legfontosabb esemény azonban a Budapesten megtartott 34. Eucharisztikus Világkongresszus volt, amely „nem csak belső katolikus egyházi ügy volt és maradt, hanem a nemzetközi élet, de főként a magyar közélet, így a magyar nemzetközi történelem egyik fontos mozzanata is.”³⁴, melynek „hatékonyágát növelte az új kor technikai vívmányainak egész sora: a sajtó, a rádió, a film, illetve a

³⁰ ZEIDLER Miklós 2001. 9.

³¹ LIMBACHER Gábor 2002. 41.

³² Az országgyűlésen megalkották az 1938. évi 24. törvénycikket, amely törvénybe iktatta a szent király emlékezetét „Székesfehérvár ősi földjén”.

Vö. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2934> (2013. április 21.)

³³<http://filmhiradokonline.hu/search.php?q=szent%20istv%C3%A1n%20%C3%A9v> (2013. április 21.)

³⁴ GERGELY Jenő 1988. 6.

tömegek látványos mozgatása.”³⁵ Tehát kiváló reprezentációs alkalom volt külföld felé, megtörve a korábbi, Trianon okozta elszigeteltséget.

Az Eucharisztikus Világkongresszus és a Szent István év egybekötése a katolikusoknál tudatos volt, ezáltal a nemzeti érzés és a megélt vallásosság kapcsolódott össze. Ugyanakkor a protestánsok természetesen hitelvi okokból elválasztották a kettőt egymástól, így náluk a nemzeti jelleg volt a meghatározó. Emellett felekezettől függetlenül fontos volt az évforduló társadalmi és politikai jelentősége.³⁶

Az országos ünnepségek tiszteletére a szentesi politikai elit úgy döntött, hogy a korábbi éveknél nagyobb szabású ünnepet rendeznek, vagyis olyan elemeket is beépítenek a megemlékezésbe, amelyek korábban esetleg kimaradtak belőle (például a szavalókórus előadása). Ennek ellenére nem kapott számottevő sajtónyilvánosságot és döntően lokális ünnepség maradt.

AZ ÜNNEPSÉG

A Hősök Emlékünnepé állami ünnep (volt). Az 1924. évi XIX. törvény cikk értelmében „a magyar nemzet mélységes tisztelettel, magasztaló elismeréssel és hálával emlékezik meg azokról a hős fiairól, akik az 1914/1918. évi világháború alatt a hazáért vívott súlyos küzdelemben a magyar nemzetnek dicsőséget és hírnevet szerezve életüket áldozták. A nemzet soha el nem múló hálája és elismerése jeléül, az élő és jövő nemzedékek örök okulására és hősi halottaink dicsőségére minden esztendő május hónapjának utolsó vasárnapját nemzeti ünnepé avatja. Ezt az ünnepnapot – mint a „Hősök Emlékünnepét” – a magyar nemzet mindenkor a hősi halottak emlékének szenteli.”³⁷ Az emberek a helyi sajtón keresztül értesülhettek erről a rendeletről, illetve általában ezzel együtt az ünnepség menetéről.³⁸

A törvénynek elsősorban szabályozó szerepe volt. Ahogyan Gyáni Gábor megfogalmazta: „Az elesett katonák egyéni számontar-

³⁵ GERGELY Jenő 1988. 29.

³⁶ Vö. CSÍKY Balázs 2011. 135–138., ill. 143.

³⁷ <http://www.1000ev.hu> (2011. 07. 15.)

³⁸ Pl.: Délmagyarország IX. (117) 118. sz. 7.

tását, a közösség kollektív emlékezetének eme perszonifikálását immáron törvény írta elő azok számára, akik egyébként is személyesen érintve voltak az ügyben.”³⁹ Az is igaz természetesen, hogy „mint állami intézmény által szervezett ünnep, ez is szükségképpen a fennálló hatalom reprezentációja. Hivatalosan szervezett ünnepként a politikai reprezentáció eszköze, és mint ilyen, egy szimbolikusan megkonstruált eseménysort tár elénk.”⁴⁰

Emellett a rítusokra szükség van az emlékhelyek „életben” tartásához, mert „a különböző emlékterek, kultushelyek többnyire meghatározott színhelyekhez kötődnek, de valódi életük a használatuknak köszönhetik, jelentőségüket az ünnepekben, rítusokban nyerik el. Itt is a tér és idő kölcsönhatását érhetjük tetten: a rítusok teremtik meg a helyeket.”⁴¹

Ezzel kapcsolatban meg kell említeni Pierre Nora nevét is, aki az „emlékezhelyek” vagy az „emlékezés helyei” (lieux de mémoire) kifejezést használta. Szerinte az emlékezet helyei akkor is őrzik a múlt eseményeit, amikor azok átkerültek az emlékezetből a történelembe.⁴² Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az ünnepség időpontjában mindössze 20 év telt el az első világháború vége óta, így az ünnepségen nagyrészt azok vettek részt, akiket személyesen is érintett a világháború. Ebből adódóan nem beszélhetünk arról, hogy az esemény kikerült volna a szóbeli emlékezetből.

Az ünnepségre való készülődés június másodikán kezdődött a Megyeházán, közgyűlés keretében. Ekkor kellett dönteniük az ünnepség időpontjáról is, hiszen a törvény által előírt időben tartották az Eucharisztikus Világkongresszust, amelyen minden jelentősebb egyházi és világi személy megjelent. Ebből adódóan az ünnepséget egy héttel későbbre, vagyis június 6-ra (Pünkösöd vasárnapra) tették át.⁴³

A Szentesi Naplóban a „hírek” rovatban három híradás is található, amelyek felhívják a vitézek, leventék és a hősi halottak hozzá-

³⁹ GYÁNI Gábor 2000. 88.

⁴⁰ PETELÉNYI Kinga 2004. 51.

⁴¹ JAKAB Albert Zsolt 2012. 32.

⁴² Vö. NORA, Pierre 1999.

⁴³ Vö. Szentesi Napló XX. 124.sz. 1-2.

tartozóinak figyelmét a közelgő ünnepségre. A vitézeknek Járási hadnagy írt, aki tudatta velük, hogy az ünnepség napján (június 6-án, Pünkösöd másnapján) a gimnáziumban gyülekeznek. Kötelező a megjelenés, csak írásban menthetik ki magukat.⁴⁴ A leventéknek⁴⁵ szóló felhívás hasonló, azzal a lényeges különbséggel, hogy itt szigorúbban vették az ünnepségről (és az előtte lévő leventefoglalkozásról) való távolmaradást.⁴⁶

A Hősi Halottak hozzátartozóitól azt kérték, hogy akik részt akarnak venni az ünnepségen és ülőhelyre is igényt tartanak, a városházán kell, hogy jelentkezzenek. „A jelentkezők résztvesznek azok soraiban is, akik előtt tisztelgő felvonulás történik.”⁴⁷

Június 3-án újabb beszámolót tettek közzé a Szentesi Naplóban: a megyeházán megállapították az ünnepség programját, amelyet röviden ismertetett az újság (bővebb beszámolót csak 5-én tettek közzé). Ebből a cikkből már kiderül, hogy az ünnepséget az ünnepi istentisztelet után, a Kossuth téren tartották.⁴⁸

Ugyanezen a napon a Szentesi Napló egy rövidebb elmélkedést is közölt.⁴⁹ Ebben a cikk szerzője beszél az ünnep fontosságáról, illetve ezzel kapcsolatosan arról, hogy 4-én néma demonstráció lesz. Ezeknek célja, hogy „megmutassuk, ha nem is beszélünk mindig Trianonról, de mindig rá gondolunk.”⁵⁰ A demonstrációt a Magyar Nemzeti Szövetség irányította. Délelőtt 10-kor megszólaltak a harangok (hiszen gyásznapról van szó) és azok az emberek, akik részt vettek a

⁴⁴ Vö. például Szentesi Napló XX. 123. sz. 5.

⁴⁵ A leventeszervezet „a magyar ifjúság hazafias, katonai szellemű nevelésére létesített szervezet.” 1921 és 1945 között működött. Tagjai 12 és 21 év közötti fiúk voltak. Két rendelet alapján működött: az 1921:53. tc. s az azt végrehajtó VKM 9000/1924. sz. rendelet. „Felügyelője a VKM, az Orsz. Testnevelési Tanács III. Szakosztala a vm., városi és járási vezetők útján. Azoknak a fiúknak, akik nem jártak rendszeres testnevelést oktató (közép- v. fő)isk-ba, előírták, hogy heti 2 órában, 1938 után heti 3-4 órában vegyenek részt a levente-foglalkozásokon”. Feladata a katonai előképzés volt. ld. VICZIÁN János 2002. 833–834.

⁴⁶ Vö. Szentesi Napló XX. 123. sz. 5.

⁴⁷ Szentesi Napló XX. 123. sz. 5.

⁴⁸ Vö. Szentesi Napló XX. 124. sz. 1-2.

⁴⁹ Vö. Szentesi Napló XX. 124. sz. 2.

⁵⁰ Szentesi Napló XX. 124. sz. 2.

demonstrációban, azok megálltak egy pillanatra. Vagyis, aki részt vesz a rövid megemlékezésben, az „ebben a pillanatban leteszi a tollat, munkaszerszámait, ha utcán megy, megáll, ha olvas, leteszi a könyvet és egy percig így némán gondol nemzetünk tragikus diktátumának időpontjára. De a gondolatban, e néma percben fogadja meg minden magyar, hogy míg egyetlen magyar él a földön, Trianonba nem nyugszik bele soha. Ezt kívánja a nemzet lelki egysége és az örök irredenta magyar álmom valóraváltásának reménysége is.”⁵¹ Az „örök irredenta magyar álmot” értelmezhetjük nemzetvallásként is, amely egy immanens vallás.⁵² Ennek célja a társadalom egybeforrasztása, kohéziója. Azt sugallta – Sinkó szavaival –, hogy „a nemzetvallás szakralitásában mindenki részesülhet, aki érzelmileg azonosulni tud annak értékeivel.”⁵³

Az ünnepséget Szentes város önkormányzata szervezte, az ünnepség keretében megrendezett kegyeleti stafétafutást pedig a Frontharcos Szövetség. Az ünnepség vezérkari főnöke és egyben irányítója dr. Lakatos István helyettes polgármester volt. Mivel jelentős helyi esemény volt, részt vett rajta a főispán, a helyőrségi parancsnok, az állomásparancsnok, a leventék parancsnoka, Váradi Gábor ny.i.o. főhadbiztos, a Frontharcos Szövetség elnöke, az alispán, Gróf Károlyi Viktor és vitéz dr. Várady László országgyűlési képviselők és a polgármester is. Ugyanakkor a kormányzó nem jelent meg az ünnepségen (ennek oka a folyóiratokból nem derült ki). Az ünnepségen felléptek a frontharcosok, a leventék, az iskolás lányok, a cserkészek, az 1000 fős szavalókórus, illetve a felvonuláson részt vettek a hadirokkantak, a huszárok is. Valószínűleg a korábbi ünnepségekhez hasonlóan a különböző felekezetek is jelen lehettek, az újságcikkek írói azonban nem tértek ki erre.

Az ünneplés már vasárnap (június 5.) megkezdődött a kegyeleti stafétafutással. A futás az Erzsébet téren, a hősök szobránál kezdődött és a környékbeli utcákon keresztül a hősök szobrához visszatérve ért véget. Indult rajta a főgimnáziumi levante egyesület két-két

⁵¹ Szentesi Napló XX. 124. sz. 2.

⁵² Ezt a Hankiss Elemér-féle értelmezésben értem. ld. HANKISS Elemér 1991.

⁵³ SINKÓ Katalin 1991. 276.

csapata és a Szentesi Torna Egylet egy csapattal. A résztvevők a győztes babért a beérkezés sorrendjében helyezték a szobor talapzatához, ezzel is tisztelegve az emlékük előtt. A díjakat a polgármester, K. Nagy Sándor osztotta ki.⁵⁴ Ez még egy kisebb létszámot megmozgató, rövidebb ideig tartó megemlékezés volt.

Másnap délelőtt (június 6-án) a Kossuth téren, a vármegyeháza előtt elkezdődött a városi ünnepség (2. kép). A megemlékezés része volt a díszfelvonulás is, amely a Kiss Bálint, Munkácsi, Horváth Mihály utcákon keresztül történt. Az útvonal hátterében a város tér szerkezete állt: az utcák közelsége, elhelyezkedése lehetővé tette, hogy a felvonulás résztvevői viszonylag nagy területen körbekerüljék a teret úgy, hogy közben a nagyobb utcákat érintik.

Mivel az egész város hivatalos volt az ünnepségre és nagyon sok volt a fellépő is, a szervezők fontosnak tartották, hogy mindenkinek előre meg legyen határozva a helye. Ez egyaránt vonatkozott a fellépőkre, de az ünneplő tömegre is. A piac és az üzletek az ünnepség idejére bezártak.⁵⁵ Az egyházi ünnep dologtöltő jellegén túl ez egyúttal az események közösségi súlyát, a részvétel elvárásá tételeit, a megünneplés normatív jellegét is kifejezte.

Az ünnepség a templomokban kezdődött, hiszen a szertartást beemelték a hivatalos programba. Ezt követően vette kezdetét a főtéren tartott megemlékezés, amely a cserkészzenekar indulójával vette kezdetét.

Ezt követően a szereplők elfoglalták a helyüket a lépcsőn, az emelvényen, illetve az erkélyen. (3. kép) A [Magyar] Hiszekegyet a tanulók énekelték. Majd az 1000 tagú szavalókórus előadta Palasovszky Béla: *Magyar áldozás hőseink emlékének* című művét. A kórus a szentesi iskolák tanulóiból állt. A mű párbeszédese, kérdés-felelet formában (Fiú és Lánykar) beszélt a világháborúról és Trianonról. A háború tulajdonképpen a Jó és a Rossz mitikus harcaként jelenik meg. Ezt követi a fiú szóló, amelynek mondanivalója, hogy a következő generációk példaként tekintettek a hősökre, le fogják győzni

⁵⁴ Vö. Szentesi Napló XX. 127. sz. 1–3. ill. Szentesi Napló XX. 126. sz. 2.

⁵⁵ Vö. Szentesi Napló XX. 127. sz. 1–3. ill. Szentesi Napló XX. 126. sz. 2.

ellenségeiket és visszaszerzik az elveszett területeket. A mű végén áldást kért Istentől a Hősökre és Magyarországra.

A művet mind a három kar „Amen”-nel fejezi be,⁵⁶ utalva arra, hogy a mű valójában egy ima, a magyar nép imája. A szavalókórus létszáma az 1000 éves Magyarországra és vele együtt az 1000 éves Szent István-i határokra utalt, amely az irredentizmusban – az integer Magyarország koncepciójaként – meghatározó volt.

A szavalókórus előadása az ünnepség egyik legfontosabb pontja lehetett, amelyet az is bizonyít, hogy a Szentesi Napló a mű szövegét június 4-én, a trianoni békeszerződés évfordulóján önálló cikként megjelentette.⁵⁷

Ezt egy másik fontos esemény követte: vitéz dr. Bonczos Miklós, Csongrád megye főispánjának ünnepi beszéde, amelynek a retorikai logikája a következő volt: bevezetés, elbeszélés, tétel, bizonyítás, cáfolat és befejezés.⁵⁸ Ennek szövege is megjelent nyomtatásban.⁵⁹ Az első néhány mondatban kifejti, hogy a beszéd célja az emlékeztetés lesz. Elmondása szerint „megidézi” a halott hősök szellemét, akit az otthon maradtak lassan elfelejtenek. Felhívja a figyelmet arra, hogy milyen hatalmas volt ez az áldozat, és ehhez képest minden vesztés, bosszúság semmiség. Sokszor reménytelennek látja a jelen, ugyanakkor boldog, hiszen látja a következő generációt, akik a reményt jelentik. Párhuzamba állítja a bibliai pünkösdi eseményeket és az ünnepség napját. A résztvevők is tanítványok, akik hirdetik a feltámadást. Jelen esetben nem Jézusét, hanem Magyarországot. A résztvevőket felszólítja, hogy amikor a gazdasági válság miatt zúgolódnak, gondoljanak arra, hogy mennyivel rosszabb azoknak, akik elveszítették valamelyik hozzátartozójukat. Megígérteti a résztvevőkkel, hogy évről évre egyre jobban tisztelni fogják a hősöket, és egyre szebben ünneplik meg.⁶⁰ A beszéd tehát egyszerre volt tanító – a nemzetvallás szempontjából egyúttal hitvalló – jellegű, és a korabeli

⁵⁶ Vö. Szentesi Napló XX. 127. sz. 1–3. ill. Szentesi Napló XX. 126. sz. 2.

⁵⁷ Szentesi Napló XX. 123. sz. 5.

⁵⁸ Vö. L. ACÉL Petra 2001. 48.

⁵⁹ Szentesi Napló. XX. 127. sz. 1–3.

⁶⁰ Ld. eredeti kontextusában: Szentesi Napló. XX. 127. sz. 2–3.

helyzetet legitimáló, hangsúlyozva a folytonosságot a múlt és a jelen között.

Az ünnepség tulajdonképpen liturgia parafrázisként értelmezhető, hiszen minden olyan elem megtalálható benne, amely a keresztény liturgiában jelen van. Ebben az értelmezésben az első világháborús emlékmű az „oltár”, amelyhez odahelyezik az áldozatot, amely nem más, mint a háborúban meghalt katonák hősiessége, önfeláldozása, hazaszeretete. (Ennek szimbolikus kifejezése a kegyeleti stafétafutás keretén belül, a szobor talapzatára helyezett babérkoszorú is.) Ezt ajánlja fel a főispán Istennek a kéréseik (Magyarország „feltámadása”) meghallgatásáért. A feltámadás gondolata is párhuzamba állítható a keresztény misztériummal, hiszen ahogyan a kereszténység legfontosabb eseménye Jézus Krisztus feltámadása, úgy az ünnepség (és általában az irredentizmus) legfontosabb pontja Magyarország jövőbeni feltámadásának hirdetése. Éppen ezért valószínűleg tudatosan tették a megemlékezés időpontját Pünkösöd vasárnapra.

Emellett az ünnepségnek fontos szerepe volt a szocializációban és egy kollektív, az egyénivel párhuzamosan létező emlékezet kialakításában. ⁶¹A szavalókórus előadása, a főispán beszéde sajátos értelmezést adott a múltnak, egy-egy részletét emelte ki. Így ez a kollektív, társadalmi emlékezet a hit tárgyává, ez ünnepség pedig egyfajta hitvallássá vált, mely egyaránt szakralizálta a múltat, a jelent és a jövőt, egy ún. nemzetvallást hozva létre, amely immanens vallás. Ez a fajta emlékezet (ahogyan a neve is mutatja) közösségi „produktum”. ⁶² Ugyanakkor annak ellenére, hogy az ünnepség alatt a múlt mítosszá vált, nem valótlánodott el. Hiszen a kulturális emlékezet számára az emlékezetes és nem a tényszerű múlt számít. Így válik valósággá, lan-
kadatlan normatív és formatív erővé. ⁶³

Szentes – délalföldi város lévén – többségében magyarul lakta település, ugyanakkor felekezetiileg sokszínű. A főispán beszédében azonban a különböző társadalmi rétegeket és felekezeteket egységes

⁶¹ Vö. ASSMANN, Jan 1999. 20.

⁶² Vö. HALBWACHS, Maurice 1985. 364.

⁶³ Vö. ASSMANN, Jan 1999. 53.

közösséggé olvasztotta. Ennek véleményem szerint az oka az egységes lokális és nemzeti (szentesi és magyar) identitás kifejezése.

A beszéd után a szavalókórus újra előadta Palasovszky Béla művének utolsó részét. Ezután következett a katonanóta. Az ünnepeket a Himnusz zárta, amelyet a tanulók és a többi résztvevő közösen énekelt.

Az ünnepek utolsó fontos (és látványos) pontja a díszfelvonulás volt, amelyen a huszárok, vitézek, hadirokkantak, frontharcosok, leventék, bajtársak, cserkészek vettek részt. A cserkészek zenekara kísérte a felvonulást, amelynek keretében kifejezték a hősök iránti tiszteletüket a hősök emlékműve előtt. Ez volt az ünnepség legutolsó programja. A megemlékezés így a keresztény felekezetek liturgiájának több eleméből kölcsönzött, s átültette azokat szekuláris kontextusba, a nemzeti ügyet szakralizálva általa.

A Szentesi Napló leírásai szerint⁶⁴ a legfontosabb szimbólum a nemzeti színű lobogó volt. Emellett megjelentek a város és a megye zászlói is. A házakat zöld girlandokkal díszítették. A vármegyházára földig érő zászlókat tettek, melyeknek közepében címer volt. Ez „hirdette az örök Nagy-Magyarország gondolatát”.⁶⁵ A megyeháza erkélyére piros „muskátli-girlandokat” helyeztek. A frontharcosok magukkal hozták a „méteres” címereiket. (Ezeket a zászlókat – megkötéssel – párhuzamba állíthatjuk a templomi zászlókkal, amelyek egy-egy vallásos társulat tulajdonában vannak, kifejezve összetartozásukat.)

Az iskolás lányokat magyaros ruhába öltöztették, a cserkészek formaruhában voltak, kezükben nemzetiszínű zászlóval, a katonák, rendőrök uniformisban, a többi résztvevő pedig feketében, amely egyrészt az ünnep, másrészt a gyász színe.

A főispán beszéde is tartalmazott szimbólumokat. Ezek közül kettő volt hangsúlyos. Az egyik a már korábban említett Pünkösdhasonlat, a másik a „Giovinnezzára” való utalás, amely a szavalókórus előadására vonatkozott. A Giovinnezzát Giuseppe Blanc írta 1921-ben és olasz hazafias dal volt, amelyet Palasovszky Béla művé-

⁶⁴ Vö. Szentesi Napló. XX. 127. sz. 2-3. ill. Szentesi Napló. XX. 126. sz. 1-2.

⁶⁵ Vö. Szentesi Napló. XX. 127. sz. 1.

hez hasonlóan fiatalok adtak elő (a két művet azonban, már csak az eltérő politikai és társadalmi helyzet miatt sem szabad „összemosni”). Az utalások a hivatásrendiség áthallásaiként és szimbolikus szövetséges-keresésként is értelmezhetők a szakralizált nemzeti célok megvalósításához.

Úgy gondolom, hogy a Hősök Emlékünnepé nem egyszerűen egy rítus, hanem az önkifejezés, a közösséghez való tartozás kifejezésének eszköze, amelynek keretében az egyén egyúttal választ kaphat a „kik vagyunk mi?”, „hol van a helyünk?” típusú kérdésekre, amelyek különösen a krízishelyzetekben (mint amilyen például Trianon volt) válnak lényegessé. Az ünnepség tehát nagyon fontos identitáskifejező, megerősítő aktus.⁶⁶

A HŐSÖK ERDEJE

1921. január 21-én a szentesi közgyűlés határozatot hozott egy marandó emlékmű felállításáról, emellett ekkor döntöttek a Hősök Erdejének létrehozataláról is. Anyagi okokból azonban gyakorlati lépéseket ekkor még nem tettek az ügyben. A terv 1926-ban vetődött fel újra, amikor Horthy Miklós egy beszédében ebből a célból országos mozgalom megindítását szorgalmazta. Scherg Károly már ekkor közzétette a tervét, amelynek megvalósítása 1932. november 7-én vette kezdetét. Ekkor a huszárlaktanya mögött lévő 8 hold területre facsemetéket ültettek Scherg Károly tervei alapján, aki biztosította a fák nagy részét is (4. kép).

A Hősök Erdejének lényege, hogy annyi fát ültessenek, amennyi szentesi életét vesztette a világháborúban. Az emlékhely közepén a tervek szerint örökmécsest helyeztek el. A hősokeket lombhullató, magasnövésű, ágtisza törzsű fák jelképezték, amely elé kis táblát vagy követ lehetett helyezni, amely hirdetné, hogy kinek az emlékét őrzi a fa, illetve hogy a hős mikor és melyik harctéren esett el.

Az örökzöld fák a nemzeti kegyelet szimbólumai. Az emlékhely kereszt alakú, körben fenyőszegéllyel. A bejáró kapu mellé két

⁶⁶ Vö. BODÓ Julianna – BÍRÓ A. Zoltán 2000. 7.

piramistölgyet építettek, a kapu fölé „Pro Patria” vagy hasonló szöveget terveztek.

Az erdőt ez emlékhely funkcióján túl pihenőhelynek, illetve „erdei iskolának” is szánták, ahova ki lehet vinni a tanulókat a Madarak és Fák Napján.⁶⁷ A tervet változtatás nélkül elfogadták. A Hősök Erdeje 2008-ban volt 75 éves⁶⁸, amelynek keretében megtisztították, az elkorhadt fák helyére újakat ültettek. 2008 október 22-én megemlékezést tartottak a város önkormányzatának vezetésével.⁶⁹

AZ EMLÉKEZET FELEKEZETI HELYEI

Szentesen – ahogyan korábban is utaltam rá – öt felekezet élt. Az 1920-as, '30-as években mindegyik készített emléktáblát és/vagy emlékművet. Ezek részletes bemutatására, elemzésére jelen írásomban nem vállalkozom. Egy rövid, felsorolásszerű áttekintésre töreksem csupán. Annál is inkább, mivel ezeknek a forrásoknak a feldolgozása csak részben fejeződött be.

Mindez azért lényeges, mert a Kossuth téren tartott ünnepség egy felülről jött, a város vezetése által szervezett megemlékezés volt, amely azonban nem feltétlenül azonos a közösségek halottkultuszhoz való viszonyával. Eddig négy emlékművet/emléktáblát találtam:

1.) Katolikus emlékmű: A Szentesi Hadigondozó Bizottság emeltette a Kálvária temetőben. Kőobeliszk, a sorszámozott kövekkel megjelölt katonasírok kertjében helyezték el, akik a szentesi hadikórházban haltak meg. 1921-ben készült.

2.) Zsidó hősök emléktáblája: Az első világháborúban elesett 18 hősnek emeltette a hitközség 1923-ban. Eredetileg a zsinagógában helyezték el, két kőtábla között. Ma azonban a zsinagóga könyvtárként működik, az emléktábla pedig a Nagynyomás utcai temetőben, a zsidó szertartásteremben található.

⁶⁷ Vö. SCHERG Károly 1932. 421–425.

⁶⁸ A Hősök Erdeje nem azonos a Széchenyi Ligettel! Az utóbbi Széchenyi István szentesi látogatásának emlékére készült 1869-ben.

Vö. <http://www.szentesinfo.hu/liget/liget/>. (2013. április 23.)

⁶⁹ Vö. <http://www.varosivisszhang.hu/?p=2044>. (2013. április 23.)

3.) Evangélikus hősök emléktáblája: A világháborúban elesett 22 evangélikus hős emlékére emeltette 1925-ben a közösség. Az evangélikus templom belső falán található márványtábla, melyhez Koncz Antal készített szecessziós keretet.⁷⁰

4.) A Szeder temetőben található kő obeliszk az első és második világháborús hősök emlékére készült. Erről az emlékműről adatokat egyelőre nem találtam.

A fent említett emléktáblák mindegyike a Hősi emlékmű előtt készült a közösségek anyagi lehetőségeitől és stratégiáitól függően. A halottkultusz már 1915-ben elkezdődött⁷¹, emléküknak megörökítése már ekkor is felvetődik. A közösség halottjainak számbavétele alulról jövő kezdeményezés volt, a nevek összeírását a közösség önmaga végezte, az emlékművek, emléktáblák a legtöbb esetben közadakozásból készültek. A hősi halottak emléktáblái felekezeti és foglalkozási szerint is elkülönülhettek, ezáltal lenyomatai lehetnek az adott kor társadalmának.

TANULSÁGOK

Miért volt tehát szükség a hősök megünneplésére? Keszeg Vilmos szerint az ünnep fontos feladata az összetartozás, az egység kifejezése, illetve az identitás megerősítése. Vagyis az ünnep „tartalmi szempontból (...) olyan esemény, amely megszerkeszti (...) az együvé tartozás motivációit, koronként más jelentésmezőket készít elő és tesz hozzáférhetővé egy társadalom számára.”⁷² Az ünnepet tehát mindig az adott korszak, adott társadalom kontextusában kell értelmezni és vizsgálni. A Hősök Emlékünnepét például a mai napig ünnepeljük, azonban teljesen mást jelent a mai kor embere számára, mint a két világháború között élteknek. (Ezzel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy a Hősök Emlékünnepét a szocializmusban nem ünnepezték, és csak a 2001. évi LXIII. törvényt követően lett ismét

⁷⁰ Vö. BODRITS István 1996. 64.

⁷¹ Ez a korabeli sajtóban is nyomon követhető

⁷² KESZEG Vilmos 2004. 21.

május utolsó vasárnapja a háborúban elhunyt hősök ünnepe, Hősök Emléknapja néven.)

Keszeg Vilmos általánosságban azt is kiemeli, hogy „az ünnepség látens, implicit, rejtett jelentése, tartalma leplezhető le a szertartás térhasználatának elemzésével. A település centrális és periférikus, nyilvános és privát szférái közötti mozgás, a tér valamelyik szférájának az esemény számára való lefoglalása, kisajátítása, „rejtett dimenziókat”, elhallgatott vagy megfogalmazhatatlan jelentéseket szabadít fel, amelyekkel az esemény és az eseményben részt vevő személy azonosul.”⁷³ Az ünnepség lényeges voltát jelzi tehát, hogy a főtéren rendezték meg. A szentesi Kossuth tér (volt) ugyanis a leginkább alkalmas arra, hogy ilyen nagy lélegzetvételű, ennyi embert befogadó magasztos ünnepségek helyszíne legyen. A téren vagy annak közelében találhatóak a legfontosabb épületek: Vármegyeháza (ma Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára), Református Nagytemplom, Szentesi Takarékpénztár (ma Gyermekkönyvtár) illetve a Városháza. Az Erzsébet-téren (közvetlenül a Kossuth tér mellett) található az első világháborús Hősök szobra.

Annak, hogy az ünnepségek pontosan Pünkösöd másnapjára esett, lehetnek technikai okai (hiszen az Eucharisztikus Világkongresszus miatt egy héttel el kellett halasztaniuk), de azt sem tartom kizártnak, hogy ezáltal az ünnepséget tudatosan összekapcsolták Pünkösöd szellemiségével és szimbolikájával. Ezt támasztja alá a főispán beszéde is, amelyben többször kitér a reggeli istentiszteletekre, ahol a Pünkösddel kapcsolatos prédikációk elhangzottak. Emellett a prédikációra hivatkozva felhívja a figyelmet arra is, hogy az irredenta szellemiséget, vagyis a haza védelmét és „feltámadását” hirdetni kell.⁷⁴ A haza, a múlt tehát itt (is) a hit tárgyaként jelenik meg, ráépülve a korábbi szakrális világméretűre.⁷⁵

Nem mindegy, hogy a közösség mire emlékezik és mire nem. „A múltkép nem homogén, hanem differenciált: egyéni és közösségi múltak vannak, felvállalt és elhallgatott tudások és tapasztalatok, legi-

⁷³ KESZEG Vilmos 2004. 27.

⁷⁴ Vö. Szentesi Napló XX. 127. sz. 2–3.

⁷⁵ Vö. GERŐ András 2004. 18–19.

tím és illegitim múltak. Az egyén és közösség múltjai nem (mindig) szétválaszthatóak, számos szoros szálon összekapcsolódnak: a múlt meghatároz, a múlt kötelez, a múlt egyéni és társadalmi moralitás.”⁷⁶ Ezért volt nagy jelentősége a Hősök Ünnepének és annak, hogy törvénybe foglalták és hivatalosan, minden évben megünnepelték. Ezáltal szabályozni lehetett az emlékezést. A nemzedéki emlékezetet szelektíven beleépítették a közösség megalapozó emlékezetébe, jelen esetben a történeti tudatába.

Ezzel kapcsolatban Halbwachs elméletéből kiindulva Jakab Albert Zsolt a következőket írja: „A közös tapasztalatoknak a csoportszervező erejét kell itt még hangsúlyoznunk. Az összetartozás élményét (...) a közös múlt adja. (...) Közös tapasztalatok, közösen átélt események ellenére az individuális emlékezet ugyanazokkal a dolgokkal kapcsolatban nagyon különböző tud lenni. Empirikus bizonyítékok vannak arról, hogy az eseményekről a közös tapasztalatok, közös részvétel ellenére nagyon különböző emlékek lesznek. Az emlékezetközösség ugyan a közös tapasztalatokkal rendelkezők körében szerveződik, a kollektív tapasztalat nem jelent teljesen azonos, homogén élményeket.”⁷⁷ Annak ellenére tehát, hogy létezik társadalmilag meghatározott emlékezet, vele párhuzamosan természetesen létezik az egyéni emlékezet is.

A világháborús hősokról való megemlékezés így rendkívül összetett és sokrétű. Egyrészt politikai ünnep, amely a hatalom reprezentációja, másrészt a kollektív emlékezetet és identitást segítő és éltető rítus. Emellett segítette a revízió gondolatának életben tartását, egyúttal példát mutatott a következő generációknak. Az „emlékezet helyeinek” létrehozásával az emlékezetet kihelyezte, tárgyiasította. Az emlékezet ezáltal megőrződött, de ugyanakkor átkerült a történelembé.

Az ünnep rengeteg szimbólumot tartalmazott: a helyszín, a „dísztet”, a beszédek, a viselet mind-mind mögöttes tartalmakat hordozott, amely segítségével értelmezni lehet egy ünnep funkcióját.

⁷⁶ JAKAB Albert Zsolt 2012. 3.

⁷⁷ JAKAB Albert Zsolt 2012. 14.

A későbbi vizsgálódások így az ünnepségi közösségi „lecsapódásai” révén árnyalhatnák a képet: egy-egy felekezet, testület, iskola milyen emlékművet/emléktáblát állított, és ezekhez milyen típusú megemlékezések társultak (illetve voltak-e ilyenek egyáltalán). Mindez az ünnep emlékezetének vizsgálata szempontjából tanulságos. Az emléktáblák, illetve emlékművek „utóéletének” vizsgálata szintén tanulságos lehet, vagyis hogy ma hogyan viszonyulnak ezekhez, mennyire tartják fontosnak a megőrzésüket, illetve mit tesznek (tesznek –e?) ennek érdekében.

IRODALOM

ASSMAN, Jan

1999 *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

BALÁZS György

2003 *Szentes város önkormányzata és közigazgatása a Horthy-korszakban (1920-1944)* Szentesi Műhely Füzetek 7. Szentes

2011 *A szentesi evangélikus egyház története (1760-1944)*. Szentes.

BARNA Gábor

2003 Ünnep és ünneplés. *Távlatok* 61. 430–439.

BODÓ Julianna – BÍRÓ A. Zoltán

2000 Szimbolikus térfoglalási eljárások. In: Bodó Julianna (szerk.): *Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székegyházi régióban*. KAM–Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print, Csíkszereda, 9–42.

BODRITS István

1996 *Szentesi keicsoda és városismertető*. Szentes Város Önkormányzata, Szentes.

CSÍKY Balázs

2012 Jubileumi esztendők és katolikus megújulás a Horthy-korszakban. In: Bánkuti Gábor – Varga Szabolcs – Vértesi Lázár (szerk.): *A 20. század egyház – és társadalomtörténetének metszéspontjai*. Tanulmányok a pécsi egyházmegye 20. századi történetéből. *Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis VIII*. Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi Egyháztörténeti Intézet, Pécs, 135–158.

GERGELY Jenő

1988 *Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten 1938*. Népszerű Történelem, Budapest.

GERÓ András

2004 *Képzelt történelem*. Eötvös Kiadó és Polg. ART Kiadó, Budapest.

GLESZER Norbert – ZIMA András

2009 Változatlanság a változásban. A két világháború közötti budapesti zsidó csoportok önképe a megváltozott Kárpát-medencei határok függvényében. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*. A Magyar Egyház Történeti Enciklopédia Munkaközösség Folyóirata. 2009/1-4, 35–62.

GYÁNI Gábor

2000 *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Napvilág Kiadó, Budapest.

HALBWACHS, Maurice

1985 A kollektív emlékezet és az idő. In: Felkai Gábor – Némédi Dénes – Somlai Péter (szerk.): *Olvasókönyv a szociológia történetéhez* 1. köt. Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 403-432.

HANKISS Elemér

1991 Nemzetvallás. In: Kovács Ákos (szerk.): *Monumentumok az első világháborúból*. Corvina, Budapest, 64–90.

HERCZEG Ferenc – SPIEGEL Ferenc

1916 *Isten kardja. Hősök emléke*. 80 vázlatrajz elesett hőseink emlékének művészi megörökítésére. Magyar Építőművészek Szövetségének Kiadása, Budapest.

HOBBSAWM, Eric

1987 Tömeges hagyománytermelés: Európa 1870-1914. In: Hofer Tamás – Niedermüller Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás*. MTA NKCS, Budapest, 127–195.

JAKAB Albert Zsolt

2012 „Ez a kő tétetett...” *Az emlékezet helyei Kolozsváron (1440–2012)*. Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.

KESZEG Vilmos

2004 Az ünneplő Torda. Az ünneplés alkalmi és terei egy kisvárosban. In: Pócs Éva (szerk.): *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. Studia Ethnologica Hungarica VI. L'Harmattan – Marcali Városi helytörténeti Múzeum, Budapest, 21–41.

L. ACZÉL Petra

2001 *Retorika. A szóból épült gondolat*. Gyakorlókönyv. Krónika Nova Kiadó, Budapest.

LIMBACHER Gábor

2002 *Hazaszeretet, magyarságtudat a népeletben*. Palóc Múzeum, Ballassagyarmat.

L. JUHÁSZ Ilona

2010 „Neveitek e márványlapon...” *A háború jelei*. Jelek a térben 3. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.

NORA, Pierre

1999 Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája. *Aetas* 1999/3, 142–157.

OLASZ Lajos

2001 Szentés gazdasági élete a Horthy-korszakban (1920-1944). In: Labádi Lajos (szerk.): *Tanulmányok Szentés város történetéből*. Szentés Város Önkormányzata, Szentés.

OLICK, Jeffrey K. – ROBBINS, Joyce

1999 A társadalmi emlékezet tanulmányozása: a „kollektív emlékezettől” a mnemonikus gyakorlat történeti szociológiai vizsgálatáig. *Replika* 37, 19–45.

PENTELENYI Kinga

2004 Egy ünnep viszonyrendszerei. Milleniumi címer-és zászló-avatás Ürömnön. In: Pócs Éva (szerk.): *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. Studia Ethnologica Hungarica VI. L'Harmattan – Marcali Városi helytörténeti Múzeum, Budapest, 43–55.

SCHERG Károly

1932 A szentesi hősök erdeje. *Erdészeti Lapok* 71. évf. 4. füzet (1932. április), 421–425.

SIMA László

1914 *Szentes város története*. I. kötet. Szentes.

SINKÓ Katalin

1991 A nemzeti emlékmű és a nemzeti tudat változásai. In: Kovács Ákos (szerk.): *Monumentumok az első világháborúból*. Corvina, Budapest, 9–45.

SZABÓ Miklós

1991 A magyar történeti mitológia az első világháborús emlékműveken. In: Kovács Ákos (szerk.): *Monumentumok az első világháborúból*. Corvina, Budapest, 46–63.

SZOMBATH Tibor

2004 *Trianon határváros díszsisakos rendőrrel. Trianon és Nagykanizsa képeslapokon*, Nagykanizsa.

SZŰCS Judit

1991 Reformátusok és katolikusok Szentesen. In: Dankó Imre – Küllős Imola – molnár Ambrus (szerk.): *Tanulmánygyűjtemény a Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciójának tevékenységének 10. évfordulójára*. Debrecen Református Theológiai Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekció, Debrecen, 255–271.

VICZIÁN János

2002 Leventeservezet. In: Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* VII. kötet. Szent István Társulat, Budapest, 833–834.

ZEIDLER Miklós

2001 Irredenta kultusz Magyarországon a két világháború között. *Rubicon* XII. 8-9. 78–87.

2009 *A revíziós gondolat*. Kalligram Könyvkiadó, Budapest.

„THEY WOKE OUR CRADLE'S DREAM WITH FIGHT”

A PRESENTATION ABOUT THE HONOUR OF WAR HEROES DURING THE TWO WORLD WARS PATTERNED ON COMMEMORATION IN SZENTES IN 1938.

ANIKÓ NAGYILLÉS

The aim of my paper is to present the commemoration of war heroes between the two world wars. My presentation is based on the commemoration that was held in Szentes in 1938. That year was Szent István's year and on the other hand, an Eucharistic Congress was held in Budapest too. That was the reason why the commemoration was bigger than earlier in Szentes too.

In my paper, I focused on the cultural memory, national religion and on the comparative simbology. I used articles of Szentesi Napló as my main sources. I also compared them with articles of Csongrádmegyei Hírlap, Délmagyarország newspaper and with the Uj Idők's pentecostal edition.

In my opinion, the commemoration can be understood as the paraphrase of liturgy too, which aim was to strengthen the community's collective knowledge. On the other hand, it was important to place invidual memory into collective memory, hereby to build national religion's mythological, secular historical knowledge. In connection with that, the commemorations had an important rule in socialization too, since „memory sticks to human being through socialization. Although it is the invidual who has memories, but to be able to remember is a collective product” by Maurice Halbwachs.

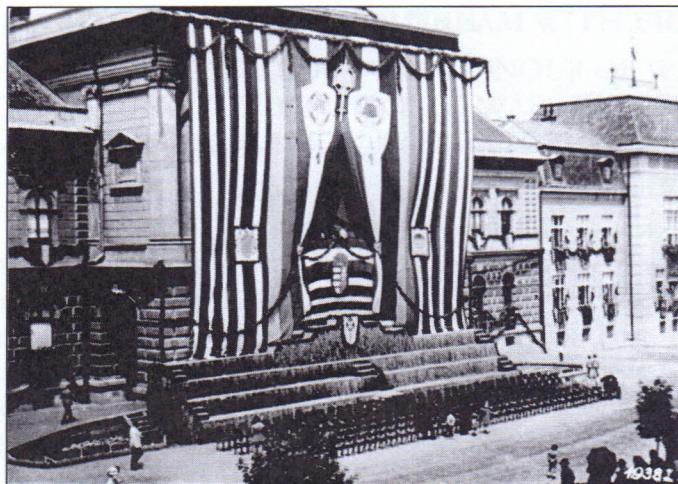
Though the War Heroes Commemoration was written by law, there were also higer and lower initiations. These accomodated to the determinig irredent thoughts between the two world wars.

The War Heroes's Commemoration is alive again since 2001. Nowadays, it is called War Heroes' Day. I think the theme is relevant in our days, since the commemoration in the 21th century can not be interpretable without knowing the antecedents that were held in the 20th century – and sometimes in the 19th century.

KÉPMELLÉKLET

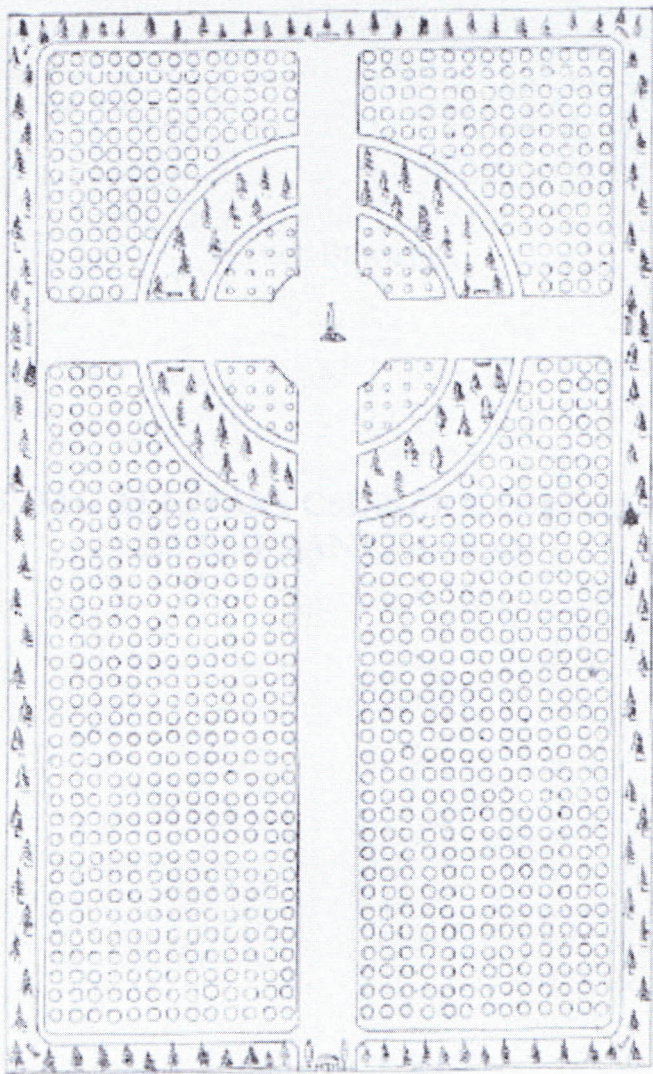
1. kép
A Hősi Emlékmű – Szentes, Erzsébet tér, 2013.
(Nagyillés Anikó felvétele)

2. kép
Szentes, Megyeháza, Hősök Emlékünnepé 1938.
(Forrás: Csongrád Megyei Levéltár)

3. kép
A szentesi Hősök Emlékünnepé, Megyeháza 1938.
(Forrás: Csongrád Megyei Levéltár)

4. kép

A Hősök Erdjének terve (Scherg Károly)
(Erdészeti Lapok 71. évf. 4. füzet, 1932. április)